

правилами дипломатії, які утвердились у минулому. Правило пріоритету національних інтересів залишається аксіомою дипломатії. Змінюються лише методи.

ЛІТЕРАТУРА

Бжезинский З. Стратегический взгляд: Америка и глобальный кризис 2013 г. М.: АСТ, 2013. 137 с. URL: <http://www.rulit.me/books/strategicheskij-vzglyad-amerika-i-globalnyj-krizis-read-462390-1.html> (дата звернення 3.03.2018)

Почепцов Г.Г. Информационно-психологическая война. М.: Синтег, 2000. 439 с.

Киссинджер Г. Мировой порядок / пер з англ. В. Желнинов, А. Милуков. М.: АСТ, 2015. 311 с.

Розов Н.С. Теории исторической динамики Рэндалла Коллинза и контекст российской политики. *Полис. Политические исследования*. 2012. № 6. С. 126-141.

Киссинджер Г. Пределы универсализма. О консерватизме Берка. *Россия в глобальной*

политике. 2012. № 4. URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Predely-universalizma-15641> (дата звернення 12.04.2018)

Соколова С.Н. Риски и угрозы гибридных войн в современном обществе: парадоксы реальности. *Вестник Полесского Государственного университета. Серия общественных и гуманитарных наук*. 2017 № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/riski-i-ugrozy-gibridnyh-voyn-v-sovremennom-obschestve-paradoksy-realnosti> (дата звернення 3.03.2018)

Шаповаленко М. В. Політична стабільність та політичний капітал в умовах трансформації суспільства. *Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2014. Вип. 14. Серія 22. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6528/1/Shapovalenko.pdf> (дата звернення 3.03.2018)

Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. К.: НІСД, 2010. 64 с.

Киссинджер Г. Дипломатия. М.: Научно-издательский центр «ЛАДОМИР», 1997. 935 с.

УДК 328.152.327.339.93

Латіпова А.С.

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

ОПУМНІ ВІЙНИ: ПОЛІТИЧНІ ДИЛЕМИ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ

Розглядається проблематика воєнних конфліктів у ХІХ столітті, між провідними країнами Сходу та Заходу тих часів: між Китаєм та Великою Британією. Ці конфлікти вважаються боротьбою нового типу, оскільки велися вони не за захоплення територій, а за володіння численними ресурсами та ринками збуту. Робиться висновок про те, що такі конфлікти ставлять під загрозу саме існування на політичній карті певної держави, населення якої сприймає такий конфлікт як національна травма.

Ключові слова: Опумні війни, економіка, Захід, Китай, конфлікт, наддержави, політична стратегія, політика.

Латипова А.С.

ОПИУМНЫЕ ВОЙНЫ: ПОЛИТИЧЕСКИЕ ДИЛЕММЫ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ

Рассматривается проблематика военных конфликтов в XIX веке, между ведущими странами Востока и Запада тех времен: между Китаем и Великобританией. Эти конфликты считаются борьбой нового типа, так как они велись не за захват территорий, а за владение многочисленными ресурсами и рынками сбыта. Заключается, что такие конфликты ставят под сомнение само существование на политической карте мира определенного государства, население которого воспринимает такой конфликт как национальную травму.

Ключевые слова: *Опиумные войны, экономика, Запад, Китай, конфликт, сверхдержавы, политическая стратегия, политика.*

Latipova A.

OPIUM WARS: POLITICAL DILEMMAS OF HISTORY AND MODERNITY

The problems of military conflicts between leading countries of South and West China and Great Britain) in XIX century are considered. These conflicts are a new type of fight, since they had not conducted for capture of territories, but for holding of numerous resources and sales markets. It is concluded that such conflicts are put in question the very existence of a certain state on the world political map, which population perceives such conflict as a national trauma.

Key words: *Opium Wars, economics, West, China, conflict, superpower countries, political strategies, policy.*

Сьогодні Китайська Народна Республіка є однією з найвеличніших і грандіозних держав, яка за своїми економічними показниками випереджає передові наддержави світу. Урядом Китаю ведеться раціональна політика, яка дозволяє країні стабільно та впорядковано розвиватися шляхом проведення послідовних реформ, планування активних заходів у сфері економіки, політика та культури. Лідером КНР нещодавно проголошено принцип ведення відкритої внутрішньої та зовнішньої політики та надання допомоги всьому світові.

Упродовж своєї великої історії Китай зазнав чимало смут, руйнувань і криз. Однією з таких кризових та руйнівних подій є ведення у XIX столітті Опиумних війн, які ледь не знищили країну. Актуальність цієї теми полягає в тому, що ці війни значно вплинули на подальшу історію Китайської Народної Республіки, на її сучасну політику та на її теперішні відносини з західними країнами, що сьогодні знаходить своє відбиття у світовій політичній картині. Метою статті є детальний розгляд однієї з причин теперішньої сакралізації китайської влади.

Питанням Опиумних війн між Китаєм та Англією займалися видатні політичні філософи, соціологи та економісти. Найбільш видатними серед них були, безумно,

Карл Маркс (відома його робота «Англо-китайський конфлікт») та Фрідріх Енгельс («Нова експедиція англійців до Китаю»). Тема опиумних війн розглядалась також російськими вченими Олександром Бутковим («Опиумні війни. Огляд європейців») та Михайлом Делягіним («Стрибок імперії»), Павлом Каменєвим («Принципи активної оборони Китаю») та іншими.

У вузькому розумінні Опиумні війни між Китаєм та Англією зводяться до ряду конфліктів на території Китаю у XIX ст. за участю європейських країн, насамперед Англії. Але ця боротьба має більш широке та глибоке значення, стратегія війни передбачала численні руйнівні наслідки на всій території країни, які похитнули економічну та політичну системи Китаю.

На час Опиумних війн на чолі Китаю була династія Цин, а саме імператор Лінь Цзесюй, який у своїй політичній діяльності керувався принципом закритої політики з точки зору взаємовідносин з європейцями. В XIX ст. країна володіла численними ресурсами, потрібними для забезпечення китайського населення всім необхідним: від продуктів харчування до елементів розкоші, при цьому не вдаючись до залучення імпортованих товарів, оскільки товарообмін із «білими варварами» суперечив офіційній державній ідеології Піднебесної (Харнский 1927: 35).

Імператорськими чиновниками жорстко контролювалися будь-які угоди між китайськими компаніями та представникам західних держав. Іншими словами, Китай не потребував ні економічних, ні духовних цінностей Європи. Одночасно з розвитком грандіозних внутрішніх ринків східна продукція розповсюджувалася та заповнювала також європейські ринки. Попит на китайські товари в європейських державах не припиняв зростати, тож можна сказати, що Європу XIX століття охопила своєрідна мода на все «китайське».

Великобританія XIX ст. вважалася найбільшою колоніальною імперією на Заході, передовою морською та торговою державою того часу, яка була зацікавлена в Китаї як в новій величезній території, призначеній для експорту своїх товарів. Уряд країни був незадоволений політикою імператора Цяньлун, яка відгороджувала китайське населення від іноземного впливу. Другим фактором, який хвилював уряд Великобританії, було те, що китайські торговці реалізовували свої товари на Заході виключно за срібло, що стало причиною знецінення англійської валюти – фунтів стерлінгів, тому що саме срібло було фундаментом всієї фінансової системи Англії. Тож, західна політика капіталістичного розвитку системи міжнародної торгівлі була спрямована на найшвидшу ліквідацію китайської політики самоізоляції.

Таким чином, на світовому ринку склалася ситуація певного дисбалансу, яка вкрай негативно впливала на економічний стан Великобританії. Метою цієї країни став пошук універсального товару, який мав би користуватися попитом серед населення Піднебесної та призвів би до її підкорення. Таким, досить специфічним, товаром став опіум – наркотичний засіб з сильною психостимулюючою дією, який здобували в індійській провінції – Бенгалії. Тож на початку XIX ст. англійці налагодили з Китаєм широкомасштабну торгівлю опіумом, яка в перші ж роки зайняла близько третини всієї торгівлі Англії з Піднебесною. Пізніше до Великобританії долучилися американці, які налагодили торгівлю дешевим та неякісним турецьким опіумом. Споживання опіуму стало всеохоплюючим і перетворилося на тотальне державне лихо. Слід зауважити, що опіум найбільше розповсюджувався серед вищих шарів китайського населення – переважно серед держслужбовців, представників аристократії та армійців, що спричинило параліч апарату управління та оборонної системи.

Уже в 1837 р. англійці завезли до Китаю близько 2535 тон опіуму, незважаючи на спроби китайського імператора заборонити опіум в країні. Ця ситуація спричинила стрімкий відтік срібла з Китаю, що призвело до катастрофічних наслідків для економічної та фінансової систем країни, і один із них – раптове зростання податків та зниження загального рівня життя населення в країні. Великобританія в свою чергу таким чином розв'язала дві найголовніші проблеми – досягла масштабної торгівлі з Китаєм та запобігла обвалу власної національної валюти.

Перша Опіумна війна прийшла на 1840 рік, саме тоді, коли Китай стояв на порозі грандіозної системної кризи. На той час дії китайського уряду були направлені переважно на вилучення та знищення шкідливого товару. В 1839 р. було знищено 19 тисяч ящиків з опіумом, а також були перехоплені англійські кораблі з наркотичним засобом, в тому числі масово закривалися порти, щоби завадити торгівлі з іноземцями. Тож, навесні 1840 року до берегів Китаю прибула англійська військово-морська ескадра з метою поставити Піднебесну перед жорсткими умовами: по-перше, китайський уряд повинен був відшкодувати збитки, завдані Великобританії, шляхом конфіскації та знищення їхнього товару, по-друге, китайці мали погодитися на торгівлю з Європою за рівних та справедливих умов. Невдала спроба Пекіну чинити збройний опір закінчилася гучною поразкою через слабкість та неорганізованість китайської армії, а також через технічну незабезпеченість (Бутаков, Тизенгаузен 2002: 56). Протягом двох років англійська армія, яка нараховувала близько 120 000 чоловік, захоплюючи місто за містом та провінцію за провінцією, підійшла до столиці, тож китайській стороні довелося відступити. Внаслідок цього було підписано мирний договір, згідно з яким Китай мав виплатити Великобританії 21 мільйон сріблом, відкрити декілька портів для торгівлі з Заходом та віддати під владу Лондона Гонконг, який в подальшому служив для Англії найбільшим торговельним плацдармом та важливою військовою базою (Англо-китайська війна 1853). Крім того, договір містив багато деталей стосовно економічної політики обох держав. Після його підписання кількість ввезення опіуму продовжувала зростати в геометричній прогресії.

Як виявилось пізніше, мирний договір між Китаєм і Великобританією не містив пунктів у сфері економіки та політики, які

дійсно цікавили Лондон. Тож, в 1856 році англійці почали знову шукати привід для війни. Цим приводом стало звинувачення Китаю в арешті гонконгського піратського судна. Англія трактувала цей вчинок як навмисну агресію з боку Китаю, оскільки Гонконг нині належав саме Британії.

У Другій Опіумній війні до Великобританії долучилися Росія, Франція та США, кожна з яких мала свій інтерес: одні були зацікавлені в поширенні своєї влади та в захопленні нових колоніальних територій, інші – заробити на поставках зброї. Спочатку боротьба обмежувалася, як і першого разу, прикордонними сутичками. Китайська армія знову зазнала поразки, і в травні 1858 р. китайський уряд припинив чинити будь-який опір. Внаслідок цього знову був підписаний договір між усіма сторонами конфлікту, згідно з яким Китай мав виплатити багатомільйонну контрибуцію та відкрити ще декілька портів для іноземних кораблів, а іноземці, в свою чергу, отримували право вільного пересування територією Китаю. Ратифікація цього договору затяглася через відмову китайського імператора підписувати нову угоду. Тож, у 1860 році почався новий військовий наступ на Китай, і імператору все-таки довелося підписати мирну угоду, до якої додали пункти про дозвіл вивозу з Китаю робітників, а також про передачу численних територій країнам-нападникам: Великобританії - Цзюлунського півострова, Росії – лівий берег Амура та Усурі, також Росія отримала право на сухопутну торгівлю на території китайської держави.

Подібні до розв'язання Опіумних війн дії Великобританії ми можемо побачити у випадку англо-сацумської війни у 1863 р. Тоді англійці використали для війни привід вбивства японськими самураями, з князівства Сацума, трьох британських моряків, які нібито порушили норми японського етикету. Британці наступного ж дня висунули японцям вимогу щодо компенсації та покарання самураїв. Сацума відмовилася, тож англійці почали морський бій з японськими кораблями, який тривав два дні. Японці поступалися воєнною міццю, тож погодилися на мирний договір, згідно з яким сацумці повинні були виплатити Великобританії компенсацію. Тож можна заключити, що Великобританія мала певну закономірну стратегію щодо захоплення колоній та отримання численних грошових виплат.

Опіумні війни завдали Китайській імперії неабиякої шкоди та спричинили в країні

масштабну кризу, яка розтягнулася на десятиріччя. Китайська політична система, економіка та фінанси, а також власне авторитет Китаю опинилися в стані занепаду, а сама країна стала напівколонією західних держав, які використовували численні природні ресурси та матеріальні здобутки Піднебесної, а китайський народ, в свою чергу, був перетворений на дешеву робочу силу. Плантації опіумного маку до середини ХХ століття займали близько мільйона гектарів, а кількість споживачів цього продукту становила десятками мільйонів (Лебединская 1958: 357). Вихід з такої принизливої ситуації для великої держави було знайдено з приходом до влади у 1949 році національного лідера Мао Цзедуна. Це вдалося цьому завдяки таким заходам, як організація спільнот для боротьби з наркозалежними та руйнування мережі розповсюдження наркотику, колишні наркомани влаштували маніфести та демонстрації, щоб переконати та допомогти залежним людям. Іншими словами, Мао Цзедун влаштував ефективний масштабний антинаркотичний рух, який підтримувався урядом.

З кінця ХХ ст. Китай починає матеріалізувати свої амбіції в усіх кутках світу, що свідчить про становлення країни як найглобальнішої імперії в нашій історії. Сучасна політика Китаю, на наш погляд, відповідає масштабам та великим задумам країни, тим що її лідери спираються на силу історичної традиції та ідеологію комунізму, попри те, що насправді в економічній системі присутні елементи капіталізму. Сьогодні Китайська Народна Республіка позиціонує себе як держава саме імперського типу. Внутрішня політика Китаю зводиться до розвитку та вдосконалення ринкових і суспільних відносин на базі соціальної збалансованості та політичної стабільності, а зовнішня політика направлена на розвиток міжнародних відносин з врахуванням національних інтересів Китаю.

У цілому у розв'язанні національних проблем китайський уряд в обов'язковому порядку враховує світові реалії, можливі міжнародні реакції та міркування. Однак, незважаючи на факт домовленості у відносинах із наддержавами, Китай відкрито заявляє про свою незалежність та самодостатність. Китайські дослідники характеризують країну як один із найважливіших елементів сучасної світової системи, як наддержаву, яка піднімається, розвивається та бере участь у встановленні нового глобального порядку.

Можна заключити, що протягом усієї своєї історії Китай намагався відігравати роль самостійної одиниці, але цьому заважали численні фактори, серед яких і Опіумні війни, які майже позбавили Піднебесну власної ідентичності. Тож сьогодні Китайська Народна Республіка нізащо не поступиться своєю незалежністю на арені міжнародної політики, тому що саме Китай у ХХІ столітті має безпосередній вплив на розвиток сучасного світу та на вдосконалення міждержавних відносин. Європа, в свою чергу, сьогодні розглядає китайську політику переважно як виклик нинішньому світовому порядку та зазіхання на статус домінуючої наддержави в історії.

ЛІТЕРАТУРА

Харнский К. Китай с древнейших времен до наших дней. Владивосток: Книжное дело, 1927. 265с.

Бутаков А., Тизенгаузен А. Опiumные войны. Обзор войн европейцев против Китая в 1840–1842, 1856–1858, 1859 и 1860 годах. М.: Изд-во АСТ, 2002. 346 с.

Англо-китайская война по китайским документам. *Отечественные записки*. М., 1853. Т. 89. 968с.

Лебединская Л.Н. История экономического развития Китая 1840–1948 гг.: сборник статистических материалов. М.: Издательство иностранной литературы, 1958. 656 с.